

Fóti Péter: Pál utcai fiúk és lányok Summerhillben

március 1, 2016

Egy régi este akkor 13 éves fiammal elővettük a Pál utcai fiúk filmes változatát (Fábry Zoltán, 1969). A filmben, akárcsak a könyvben két fontos egymásba fonódó történet van: A harc, amely izgalmas, „kié legyen a grund?“, a másik Nemeček Ernő „hősi” élete és halála. Persze a harc a fontosabb, bár megkönnyezzük Nemeček halálát, aki a harc döntő pillanataiban mindig ott van, és részben az ő hősiessége is hozzájárul, hogy megőrizik a grundot, a játszóteret. Micsoda figurák: Boka, Csónakos, Geréb, a Pásztorok, Ács Feri! Fiúk, mind fiúk. Mindez persze nem volt akadály annak, hogy a könyv évtizedekig kötelező olvasmány legyen minden 10 éves lánynak (és most is az). A könyv kvalitásait azonban nem lehet tagadni. Ez azon ritka könyvek egyike, amiben a gyerekek természetesen, demokratikusan igyekeznek életüket berendezni. Honnan vették az eszmét, kérdezhetjük, de választ a könyv nem ad. A gyerekdemokrácia gondolata, úgy látszik, benne volt/van a levegőben. A jóval később született Legyek Ura csak azt mutatja, hogy a hibásan nevelt gyerekek hamar eltorzulnak (Ralph), és a normálisakat háttérbe szorítják (Röfi). Szerencsére a felnőttek között is voltak/vannak néhányan, akik bíznak annyira a gyerekekben, hogy számukra fenntartják a kereteket, hogy azokon belül a gyerekek demokratikus döntéseket hozhassanak saját életükről a gyerekköztársaságokon belül. Az egyik – kevés – ilyen gyerekköztársaság Summerhill, aminek fiam három hónapra a tanulója lehetett.

Mit mond a Pál utcai fiúk Summerhillről, ami akkor, amikor 1907-ben a Pál utcai fiúk megjelent még nem létezett? Summerhill, ahol megmaradt a grund, amit a gyerekek

játszóterként szerettek. Summerhill, szemben számos iskolával, elképzelhetetlen a nagy szabad terület nélkül. Megmaradtak a gyűlések, megmaradt a gittegylet, ami valami olyasmivel foglalkozik, ami egyetlen felnőtt számára sem tűnik értelmetlennek: kilopni az ablakból a gittet és rágni, hogy friss maradjon. Ez még Bokának is sok, gyerekes. Nem volt sok A.S. Neill-nek ennek a Nemecek Ernő-szerű gyerekeknek, aki 1907-ben, amikor Molnár Ferenc regénye megjelent 24 éves volt. Pedagógus család gyermeke, lassan erő, „problémás” gyerek, a kálvinizmus rettenetes istenével ijesztgetett gyerek, akit nagyon elverték, amikor rajtakapták, hogy lánytestvérével nézegetik egymást. Cserébe Neill felvette a lányokat is Summerhillbe. Benne volt a levegőben, legalábbis Angliában, amely kifele menetelt a szexualitás viktoriánus elnyomásának világából. Summerhillben lehet mindenről beszélni, erről is. (Tegnap, fél kilenc fele beesett hozzánk a szomszéd kislány, Szófia. Általában játszani szoktunk, ha lehet kint, de tegnap esett az eső, és beszélgettünk. Szófia disznó verseket szeretett volna hallani, és Misi szállította is a kérésre a verseket, amelyek jórészt a szexről szóltak. Örültem, hogy Misi a jelenlétemben is el merete mondani őket.)

Vissza a Pál utcába: A tanároknak nem sikerült a Grundot az iskolához csatolni. Nem az ő hibájuk. A felnőtt társadalom nagy része szemében a grund nem fontos. Fontos az iskola, ahol a tanároké a főszerep, ahol a gyermeki játék már csak távolról integet, amire máshol kerül sor, miután a házi feladat kész. Nem így Summerhillben. Summerhillbe bevonul a Pál utcai fiúk kultúrája: Az a természetes dolog, hogy a gyerekek szeretnek egymással beszélgetni. Sőt dönten: Ki rágja a gittet? Látszólag nevetséges. Ilyen nevetséges kérdések izgatják a gyereket. Summerhillben is. A tanár kivonulhatna a heti gyűlésről, és ráhagyhatná a gittrágás kérdését a gyerekekre. Miért nem teszi ezt? Mert tudja, egyéb kérdések is jönnek ez után, rövidlátó döntések: Nemecek kizárása és árulónak bélyegzése. Talán ebbe egy felnőtt beleszólhatna. Hallgassuk meg Nemeceket: ne hozzunk döntést róla, a nélkül, hogy meg ne

hallgatnánk!

A gyerekek bár spontán szerveződnek, és mint látjuk igyekeznek megbirkózni az eléjük tornyosuló problémával, tudnának tanulni a felnőttektől, ha azok nem csupán a tananyaggal lennének elfoglalva. Ha a tanárok maguk tudnák, hogy hogyan lehet egy demokratikus közösségben élni. De nem tudják, mert maguk sem élték meg azt soha. Maguk is iskolákba jártak, ahonnan a játék, az önkormányzás ki volt zárva. Kivételes volt Neill, akire az a kis tanári társadalom hatott, akik Molnár Ferenc regényének megjelenése idején mással kísérleteztek. Gyerekköztársaságnak hívták, és eredetileg bűnöző gyerekeknek találták ki. De működött és a köztársaság valódi formát is öltött.

Summerhill nincs egyedül, csak gyenge. A tömegtársadalom egységes megoldásokat akar, gyors megoldásokat. Summerhill nem gyors. Nem ígéretet, hanem figyelmeztet: ha valami nagyot szeretnél alkotni, ahhoz idő kell. Ha valamit elrontottál, akkor azt ki lehet talán javítani, de ahhoz idő kell. A gyerekek, akit évekig frusztrált az iskola idő kell, míg felfedezi önmagát, egyensúlyba jut újra. Igen szükség van felnőttekre, de jobb, ha azok csupán a természetes tekintélyükre támaszkodnak, és nem kényszerítik a gyereket tanulni. Mert a kényszerrel betölcsézett tananyag nem mellékhatások nélküli. A gyerekek vannak más szükségletei, amelyek a mellékhatások következtében elsorvadnak: öszintétlen lesz, a hatalomhoz dörgölődik, a konkurencia harcban társai ellen fordul, hatalmi pótlékokat keres. A tanárok nem látják ezt. Kevesen látják közülük. Aki látja gyakran nem tud sokat tenni, mert egyedül van. Mert a szabadságtól megfosztottak egy idő után gyűlölik azt, aki ki meri mondani, hogy mit csinálnak. Mechanikusan tanítanak, nem törődve a mellékhatásokkal. A mellékhatások pedig a fő hatások, és a végeredmény a destruktív ember a kreatív emberek helyett.

Ezért mondta Neill: Itt nálunk van tanítás, de te döntöd el, hogy mit tanulsz. Itt nálunk addig játszatsz, addig lehetsz a

grundon, amíg a kedved tartja, de tanulhatsz is, és a tanárok segítenek ebben. A tanárok egy része a nap egy részét azokkal fogja tölteni, akik tanulni akarnak. A szünetekben azonban ott vagyunk mindenkivel, és az önkormányzat gyűlésein veletek együtt ülünk, és közösen döntünk számos dologról. Cserében ti is elfogadjátok az ott hozott döntéseket és segítetek betartani azokat. Mert közösen hoztuk. A gyűlésen mindenki felelős, ha megszegte a megállapodásokat, legyen az tanár vagy gyerek. Mi tanárok nem állunk a törvény felett. Mi is emberek vagyunk, aki téved. De tudunk erről, és nem akarunk menekülni a felelősségtől. Nincs tanári véd- és dacszövetség. Cserében azt kérjük, hogy a gyerekek tekintsék az iskolát egy közösségnek. A konfliktusokat ne erőszakkal hanem tárgyalás útján oldjuk meg. Nem bűn a közösséghez apellálni, nem bűn kimondani, ha valami bánt, és elmondani, ha valaki ilyet tett. Nem bűn tudni, hogy érző emberek vagyunk, és hogy mi fáj az igen egyéni.

A gyűléseken nemcsak fecsegni fogunk, hanem megosztjuk a munkát is, ami a közösség fenntartásához kell. Ebben mi tanárok számítunk a nagyobb gyerekekre. Abban bízunk, hogy az évek során látni fogjátok, hogy mi mindenre van szükség, mi mindenben lehettek hasznosak: vezethetitek a gyűlést, lehettek konfliktusmegoldó ombudsmanok, lehettek a tisztaságért felelős bizottság tagjai, aki még a tanárok szobáit is ellenőrzi, szervezhetitek a bulikat, működtethetitek a klubbot, hogy csak a néhányat említsek. Ezt kínáljuk az iskolában, és reméljük, hogy szüleitek látni fogják, hogy ebben a környezetben felelős, érett emberekké váltok, mellékhatások nélkül. Látni fogjátok, hogy tanulni öröm és érdekes, és fontos, ha a jövőtökre gondoltok. Kinek mihez van kedve a szerint. Ezt ki meritek majd mondani, és egyáltalán bátrak lesztek, mint Nemeček Ernő volt. Hogy harcolni fogtok, hogy minden gyereknek legyen egy grundja az iskolához tartozóan, hogy mindenkinek legyen szava az önkormányzat ülésein, hogy legyen önkormányzat, és ne legyen ökölharc, még ha azt az előre megállapodott szabályok szerint is vívják. Jobb meglenni

nélküle, és talán meg lehet osztani a grundot a vörösingések és a Pál utcaiak között. Remélem nem illúzió.

Kapcsolódó oldalak:

- David Gribble: A Legyek Ura: Egy totális félreértelmezés
- Fóti Péter: Kengyel, Matula, Tutajos és a szex
- Dennison: Kell-e nekünk elnök?